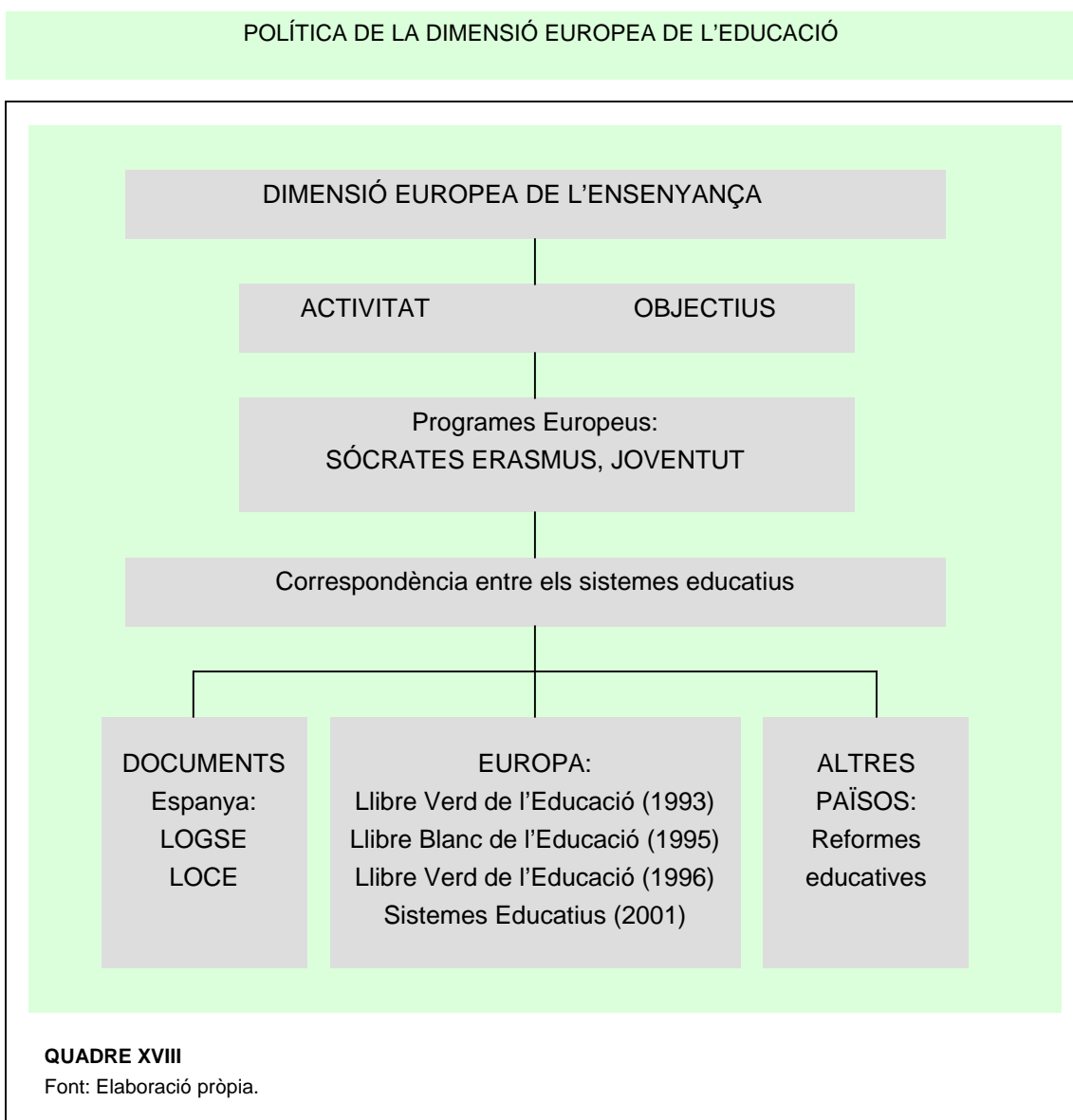

2.7 LA DIMENSIÓ EUROPEA DE L'EDUCACIÓ ALS DOCUMENTS BÀSICS REFERENCIALS

Com ja hem anat comentant en aquest capítol, presentem diversos documents d'interès per l'educació i la dimensió europea elaborats per la pròpia Comissió per dissenyar diversos plans pel desenvolupament de la Dimensió Europea.

En el quadre següents queda reflectida la relació entre aquests documents europeus i les dues darreres lleis que estructuraven el sistema educatiu espanyol LOGSE i LOCE respectivament.

Com ja hem anat comentant en aquest capítol, presentem diversos documents d'interès per l'educació i la dimensió europea elaborats per la pròpia Comissió per dissenyar diversos plans pel desenvolupament de la Dimensió Europea.

En el quadre anterior queda reflectida la relació entre aquests documents europeus i les dues darreres lleis que estructuraven el sistema educatiu espanyol LOGSE i LOCE respectivament.

2.7.1 LLIBRE VERD SOBRE LA DIMENSIÓ EUROPEA DE L'EDUCACIÓ (1993)

Aquest document va ser elaborat i presentat a la Comissió Europea l'any 1993 i el 14 d'abril de 1994 va ser aprovat.

El *Llibre Verd sobre la Dimensió Europea de l'Educació* pretenia assentar les bases per a una reflexió sobre les possibles orientacions d'una acció comunitària en l'àmbit de l'educació.

A partir del Tractat Constitutiu de la Unió Europea, modificat en el tractat de la UE, s'atorguen, en el seu article 126, noves competències a la Comunitat en l'àmbit d'educació.

A partir d'aquí, existeix per primera vegada un marc jurídic que pot permetre a la Comunitat proposar accions de cooperació en educació, i especialment, a nivell escolar, sense perjudici de la possibilitat de recórrer a altres disposicions del Tractat, en particular el seu article 127, per a la realització d'accions en l'àmbit de la formació professional.

Tot això inscrit en un context més ampli caracteritzat per la realització d'un mercat únic i pel seu impacte en l'àmbit de l'educació i de la formació, així com per l'evolució de les necessitats dels recursos humans davant els canvis tecnològics i socials.

El nou context del mercat únic prepara als joves per exercir les seves responsabilitats en un espai econòmic i social ampliat. Des d'aquest punt de vista, el desenvolupament de la dimensió europea de l'educació es converteix en un element important que ha de contribuir a un reajustament de l'acció educativa al nou entorn econòmic, social i cultural.

A partir de l'anàlisi del *Llibre Verd sobre la Dimensió Europea de l'Educació*, es poden extreure les següents conclusions:

- i. En primer lloc es tracta d'un text legal, sota els articles 126 i 127 del Tractat de Maastricht, que permet la incorporació de la dimensió europea de l'educació per part dels Estats membres de la UE.

Aquest nou text normatiu té com a objectius:

- legislar de forma global i coherent el que es venia fent fins al moment
- convertir-se en un text vinculant per a tots els Estats membres, amb la finalitat de que les seves propostes siguin eficaces.

- ii. El context en el qual es desenvolupa el *Llibre Verd sobre la Dimensió Europea de l'Educació*, és el de la construcció d'una Europa de mercat únic, en el que els reptes econòmics exigeixen que l'educació respongui d'una manera adequada, amb la finalitat de que els joves estiguin millor preparats, puguin moure's més fàcilment, s'insereixin en la vida i col·laborin en el desenvolupament del progrés econòmic, social i cultural.
- iii. La intenció del *Llibre Verd* és la d'oferir una sèrie d'accions per part de la UE perquè els Estats membres puguin decidir sobre quines poden ser les més adients com a mesures de cooperació o complementarietat, de cara a la incorporació de la dimensió europea en l'educació.
- iv. El seu objectiu principal és aconseguir per als Estats membres una educació de qualitat.
- v. Pretén aconseguir la cooperació en matèria d'educació per part dels Estats membres.
- vi. L'acció dels Estats membres ha de començar per promoure el respecte tant a la identitat nacional com la regional i a la seva diversitat cultural i lingüística.
- vii. Les propostes d'acció de la UE expressades en el *Llibre Verd* se centren en l'entorn de cinc objectius:
  - dimensió europea en l'ensenyança de les llengües
  - mobilitat d'estudiants i professors
  - cooperació entre centres docents
  - intercanvi d'informació
  - educació a distància

- viii. Contribuir al desenvolupament d'una ciutadania europea.
- ix. Oferir oportunitats per a una millora de la qualitat de l'ensenyança.
- x. Preparar els joves per a una millor inserció social i professional.
- xi. Concebre l'escola com l'agent potenciador d'aquests canvis.
- xii. Reformar els plans d'estudis per tal d'aconseguir aquesta millora de la qualitat de l'ensenyament.

Els programes que des del *Llibre Verd* es desenvolupaven per fomentar aquests objectius van ser: COMETT, FORCE, EUROTECNET, PETRA i IRIS amb el SÒCRATES on hi havia inclòs l'ERASMUS i LINGUA; tots ells ja han estat comentats a l'apartat dels programes i hem vist l'evolució que han fet i com s'estan desenvolupant avui.

2.7.2 LLIBRE BLANC SOBRE L'EDUCACIÓ I LA FORMACIÓ. ENSENYAR I APRENDRE. VERS UNA SOCIETAT COGNITIVA (1995)

L'assoliment del mercat interior europeu, l'1 de gener de 1993, va significar la creació d'un espai sense fronteres entre els Estats membres de la Unió, el programa previ a l'assoliment d'aquest va ser el *Llibre Blanc* de la Comissió, publicat l'any 1985, amb la finalitat d'eliminar gradualment i al llarg d'una sèrie d'anys un conjunt de barreres que fragmentaven el mercat i que impedièren que a la UE hi hagués una veritable Unitat de mercat.

El nou impuls donat pel *Llibre Blanc* del 1985 va ser plasmat políticament i reconegut jurídicament en l'Acta Única Europea, signada el febrer de 1986 i que va entrar en vigor el 7 de juliol de 1987. El *Llibre Blanc* constitueix un ampli programa que preveia l'adopció per etapes, dins del període 1985-1993, d'unes 280 propostes necessàries per assolir el mercat interior.

Els objectius es dividien en tres etapes:

- i. Supressió de les fronteres físiques: que significava l'eliminació dels controls interfronterers i de les restriccions físiques per a la mobilitat de les persones i els béns. Aquestes fronteres creaven al ciutadà la sensació que estava en un mercat no integrat.
- ii. Supressió de fronteres tècniques: fa referència a les traves existents en diferents sectors, com són els dels vehicles, els productes farmacèutics, l'alimentació o la construcció.
- iii. Supressió de fronteres fiscals: que tenia per objectiu unificar les estructures i els tipus impositors de certs tributs, com l'IVA, a fi i efecte de no crear distorsions en els intercanvis intracomunitaris.

El programa establert en el *Llibre Blanc* per a l'assoliment del mercat interior europeu ha estat entès com una etapa essencial de la integració econòmica i política de les Comunitats Europees. La realització d'aquest programa en el termini de set anys ha estat una empresa extraordinària, atesa la magnitud del mateix.

Entre els objectius del *Llibre Blanc* cal identificar els següents:

LLIURE CIRCULACIÓ DE TREBALLADORS

Entesa com la llibertat de sortir de l'Estat d'origen i entrar en un altre, mitjançant la simple presentació del document d'identitat. Entesa també com el dret a residir a l'Estat membre on es treballa i, per tant, a obtenir un "permís de residència" lliurat per l'Administració de l'Estat en qüestió; com a possibilitat de qualsevol persona d'anar a buscar feina a qualsevol Estat membre, amb només la presentació del document d'identitat; com a possibilitat que tenen tots els treballadors comunitaris d'accedir a una feina en qualsevol Estat membre en condicions iguals als nacionals d'aquests estats, prohibint qualsevol discriminació per raó de nacionalitat o qualsevol altre aspecte; dret a percebre el subsidi d'atur o de seguretat social.

La base jurídica de la Lliure circulació de treballadors és:

- Article 8 A de l'Acta Única Europea
- Articles 48 a 52 del Tractat de la Unió Europea

- Articles 52 a 58 del Tractat de la Unió Europea
- Article 53 a 66 del Tractat de la Unió Europea

- Reglament (CEE) núm. 1612/68 del Consell, de 15 d'octubre de 1968, relatiu a la lliure circulació de treballadors dins de la Comunitat. Darrera modificació publicada en el DOCE (Diari Oficial de les Comunitats Europees) núm. L-245, de 26/08/1992, pàg. 1.

- Directriu 68/360/68 del Consell, del 15 d'octubre del 1968, relatiu a la supressió de les restriccions dels desplaçaments i a l'estada dels treballadors dels Estats membres i llurs familiars dins de la Comunitat. Darrera modificació publicada al DOCE núm. L-2, d'1/01/73.

- Reglament CEE núm. 1408/71 del Consell, 14 de juny de 1971, relatiu a l'aplicació dels règims de seguretat social dels treballadors per compte d'altri, als treballadors per compte propi i a llurs famílies que es desplacin dins de la Comunitat Europea (DOCE núm. L-149, del 05/07/1971 pàg. 2).

- Resolució del Consell, 27 de juny de 1980, sobre les orientacions d'una política comunitària del mercat de treball.

- Reglament CEE núm. 2434/92 del Consell, del 27 de juliol de 1992, pel qual es modifica la segona part del Reglament CEE 1612/68, relatiu a la lliure circulació de treballadors dins de la comunitat (DOCE núm. L-245, de 26/08/92, pàg. 1).

L'any 1990 es va dotar dels mitjans legals necessaris per a garantir la lliure circulació d'aquells que no exerceixen cap activitat professional, i en concret, dels pensionistes i dels estudiants.

LLIURE CIRCULACIÓ DE PROFESSIONALS

Cal una correspondència entre les qualificacions de formació professional entre els Estats membres de la UE, que pot constituir, tant pel treballador com per l'empresa, un obstacle de mobilitat professional, que la Comunitat ha d'intentar resoldre mitjançant la decisió de l'any 1985, on s'intentà establir correspondència entre més de 209 professions de 19 sectors professionals.

La base jurídica per al reconeixement de qualificacions de formació professional ha estat la següent:

- Decisió del Consell, de 16 de juliol de 1985, relativa a la correspondència de les qualificacions de formació professional entre els Estats membres de les Comunitats Europees.
- Directriu 89/48/CEE del Consell, del 21 de desembre de 1988, relativa a un sistema general de reconeixement de títols d'ensenyament superior que sancionen formacions professionals d'una durada mínima de tres anys.
- Reial Decret 1665(1991), del 25 d'octubre de 1991, pel la qual es regula el sistema general de reconeixement dels títols d'ensenyament superior dels Estats membres de la Comunitat Econòmica Europea que exigeixen una formació mínima de tres anys.
- Directriu 92/51/CEE, del Consell, del 18 de juny de 1992, relativa a un segon sistema general de reconeixement de formacions professionals, que completa la directriu 89/48/CEE.

El *Llibre Blanc*, en matèria de formació i educació, va ser presentat per la Comissió Europea, concretament per Edith Creeson, Comissaria per a la Recerca, Educació i Formació; Padrig Flynn, Comissari per al treball i els assumptes Socials i Martín Bengemenn, Comissari responsable de la Indústria, la Informació i la Tecnologia de les Telecomunicacions.

El document en qüestió, té present els canvis constants que tenen lloc dins de la nostre societat, caracteritzada per ser una societat del progrés i del coneixement, i cap a la qual tendeixen tots els països de la UE, així com també parteix de les bases explicitades en les directrius del *Llibre Blanc: lliure circulació de persones, etc.*

Des de la UE es parlava de tres factors que han possibilitat, o han generat la situació de canvi: la internacionalització dels mercats, la societat de la informació i els avenços en la ciència i la tecnologia. Elements aquests que estan configurant una nova forma d'entendre la funció de l'educació i que influeixen en el seu desenvolupament.

L'IMPACTE DEL DESENVOLUPAMENT DE LA SOCIETAT DE LA INFORMACIÓ

Molts dels seus efectes cal anar a trobar-los en la transformació de la naturalesa del treball i en l'organització de la producció. Les tasques rutinàries i repetitives que, fins ara, eren emprades pels treballadors, estan tendint a desaparèixer i a tornar-se en tasques més autònomes i flexibles, alhora que també s'han de realitzar tasques més polivalents i variades dins del lloc de treball. El paper del factor humà s'està incrementant, però el treballador encara és molt vulnerable als canvis que es desenvolupen dins del seu entorn de treball. El subjecte encara no s'ha adaptat als canvis en la mecanització dels instruments de treball ni als canvis en les

condicions en el que aquest es desenvolupa, i des de la UE es parla de la necessitat d'incorporar la formació com a mitjà facilitador d'aquests canvis en el treballador.

L'IMPACTE DE LA INTERNACIONALITZACIÓ DELS MERCATS

Afecta la creació de llocs de treball. Aquesta internacionalització, fruit de la Unió dels quinze, afecta, no només al comerç, sinó també al mercat laboral. La Comissió Europea, en el *Llibre Blanc "Growth, competitiveness and employment"*, parla de l'opció d'obertura al món d'un nou model social Europeu. Aquest fet marca el sorgiment dels nivells de qualificació en general, per homogeneïtzar les titulacions professionals arreu de tota la UE, i que permetin la lliure circulació de treballadors entre els països de la UE.

L'IMPACTE DE LA CIÈNCIA I LA TECNOLOGIA

El creixement científic i la seva aplicació en els mètodes de producció, la seva influència en la producció de productes sofisticats, són les seves immediates repercussions. En general es pot parlar d'un efecte beneficiós de l'avanç científic i tècnic.

Les respostes dels països de la UE en aquests aspectes controvertits que s'estan destacant dins de la societat del present i del futur immediat europeu, cal anar a trobar-los en la formació i qualificació laboral.

Però quines són les solucions que des de l'educació i la formació professional es poden donar per reduir els efectes negatius d'aquests tres elements?.

El *Llibre Blanc de l'Educació i la Formació proposa*:

- Reintroduir els elements d'un desenvolupament basat en la formació. En una societat on els individus han d'entrar a formar part de complexes situacions que fluctuen impredeciblement, on les persones seran influenciades amb una elevada quantitat d'informació que haurà de processar i analitzar, la formació ha de servir com a eina possibilitadora d'aquests elements, és a dir, com a estratègia de formació en el canvi i en l'anàlisi de la informació que se'ns envia per multitud de canals i envaeix tots els àmbits de la vida de l'individu.

L'educació i la formació han de servir per potenciar l'adaptació de l'individu a una nova societat, i l'escola ha de ser el lloc on l'alumne s'haurà d'anar formant i construint la societat del futur. La formació de base serà important perquè a la persona li sigui possible desenvolupar-se quasi bé al mateix ritme que la societat i no caure en un fons de marginació.

Donada aquesta realitat, que té implicacions en tots els eixos de la vida de l'individu (àmbit social, laboral i formatiu), es tendeix a una nova forma de classificació social, que ja no ve determinada per l'estatus socio-econòmic sinó per l'estatus educatiu de nivell formatiu assolit.

- L'auto-ocupació. Fins ara la tendència general dels individus, dins dels països de la UE, era allargar els seus estudis fins a obtenir titulacions, cada cop més elevades, i on es començava a crear una borsa de subjectes amb un nivell elevat de formació, però sense cap lloc laboral per ocupar. La solució passa ara per la qualificació professional, obtenir una formació professional de qualitat que ajudi a l'individu a treballar en altres tipus d'ocupacions o bé a generar per si mateix ocupació.

Aquests són els dos objectius del *Llibre Blanc*, en matèria de formació: la necessitat de que la població de la Unió Europea tingui una bona formació de base, que minimitzi els canvis que s'estan desenvolupant dins de la societat, i aconseguir una major i millor formació professional, que no només ajudi a l'establiment de qualificacions professionals, sinó que ajudi a l'individu a trobar feina de forma autònoma i eficaç.

El *Llibre Blanc* es va caracteritzar per ser obert, flexible i adaptable i entre els seus objectius parla de la imminent mobilitat de treballadors que tindria lloc amb l'obertura dels mercats de treball dins de la UE, la lliure circulació de treballadors, investigadors, estudiants i professors. Però l'establiment d'aquesta mobilitat dependria del reconeixement de la formació i la qualificació professional a la UE i dels països que en formen part.

Des de l'any 1987, la Comunitat Europea, ha posat en marxa una gran nombre de projectes i programes en l'àmbit de l'educació, que ha permès a molts joves de diferents països de la UE, completar la seva formació en un Estat membre diferent al propi.

L'any 1997 la Comissió va adoptar una Comunicació relativa a l'avaluació de l'aplicació del *Llibre Blanc* "*Ensenyar i aprendre: vers la societat cognitiva*" expressant resumidament els següents missatges polítics a partir dels debats mantinguts en posterioritat a la publicació del *Llibre Blanc*:

- es considera que qualsevol millora de l'educació i de la formació contribueix a reforçar el creixement i la competitivitat d'Europa;
- es destaca diverses vegades la necessitat de no limitar-se als aspectes purament econòmics del desenvolupament, sinó de considerar la realització personal de l'individu com una de les finalitats essencials de l'educació i la formació;

- són nombroses les opinions a favor d'un model social allunyat de la perspectiva d'una societat escindida entre els que saben i els que no saben, es lluita a favor de la igualtat d'oportunitats;
- es reconeix àmpliament la necessitat de millorar la convergència entre ensenyança general i professional, així com de valorar la formació professional en el seu conjunt;
- la construcció de la societat de la informació (domini individual de les tècniques de la comunicació);
- es reconeix de forma pràcticament unànime la competència dels Estats membres en matèria de contingut i organització del sistema educatiu i de la formació professional en el respecte del principi de subsidiarietat i deixant oberts nous espais de cooperació a nivell comunitari;
- diverses opinions recorden l'impacte decisiu de la pedagogia (mediació entre l'individu i el coneixement), el paper de la família i de l'entorn immediat, així com el caràcter primordial de la formació de docents i formadors;
- el parlament es mostra particularment preocupat per la disminució en termes relatius de la despesa pública en educació i formació.

El 10 de gener de 2000 la Comissió va presentar un informe sobre l'aplicació del *Llibre Blanc* en el qual va destacar el paper d'alguns programes com Servei Voluntari Europeu, que il·lustra la solidaritat dels joves amb les persones desfavorides i els permet descobrir un itinerari propi d'integració social. També les Escoles de la segona oportunitat, són un altre aspecte positiu, el seu objectiu és ajudar als joves en situació d'exclusió a reintegrar-se en la societat.

En el balanç es detallen per cada un dels cinc objectius alguns dels resultats:

- **L'OBJECTIU 1.** "Fomentar l'adquisició de coneixements nous", se senyala que unes 500 organitzacions i empreses participen en diverses associacions de projectes en curs per l'elaboració de programes educatius multimèdia;
- **L'OBJECTIU 2.** "Apropar les escoles a les empreses", senyala que els programes Leonardo da Vinci i Sòcrates han afavorit aquest apropament . En el cas del segon, s'ha traduït en una cooperació escola-empresa;
- **L'OBJECTIU 3.** "Lluitar contra l'exclusió", s'informa de la posada en marxa d'Escoles de la segona oportunitat. Els projectes pilot es van posar en marxa progressivament en estreta cooperació amb els ministeris corresponents, que ho recolzaren activament. La Comissió va posar a disposició de la ciutat en qüestió un assessor que, durant 12 mesos, s'encarregava d'assistir-la en l'organització tècnica i financera de l'Escola de segona oportunitat.

- **L'OBJECTIU 4.** “Dominar tres llengües comunitàries”, compta amb programes pilot corresponents als programes Sòcrates i Leonardo Da Vinci. Els resultats obtinguts en aquest objectiu es consideren satisfactoris.
- **L'OBJECTIU 5.** “Concedir la mateixa importància a la inversió en equipament i a la inversió en formació”, forma part de les prioritats per l'aplicació del programa Leonardo da Vinci.

Tots aquests aspectes han contribuït a la construcció de l'Europa del coneixement i la continuïtat dels programes ha d'afavorir encara més el disminuir les diferències entre les persones.

2.7.3 LLIBRE VERD
“EDUCACIÓ-FORMACIÓ-INVESTIGACIÓ.
ELS OBSTACLES PER A LA
————— **MOBILITAT TRANSNACIONAL” (1996)** —————

Aquest document analitza els obstacles jurídics i administratius vers la mobilitat transnacional de les persones en formació i proposa accions per millorar i proposar solucions als diversos problemes que s'han anat plantejant a través dels programes d'intercanvi.

Els cinc obstacles principals que s'han observat són :

- i. Obstacles per la formació transnacional dels aturats. Cal treballar la formació de les persones en atur vers el dret comunitari que els permeti buscar feina en un altre Estat membre, almenys durant sis mesos, sense que es produeixi una pèrdua de drets i mantenir la prestació d'atur.
- ii. Els problemes dels joves en pràctiques i dels joves voluntaris. Cal atorgar un marc jurídic a la situació dels joves en pràctiques i dels voluntaris dins de la Comunitat Europea.
- iii. La territorialitat de les beques d'estudi. Cal suprimir la territorialitat de les beques i les ajudes nacionals.

- iv. El règim fiscal de les beques d'investigació. Cal aplicar un tractament uniforme als investigadors becaris comunitaris en tots els estats de la UE, ja sigui a través d'una exoneració de les beques o d'una coordinació dels règims aplicats en els Estats membres.
- v. Els problemes de reconeixement mutu acadèmic i professional. Cal anar vers un reconeixement mutu dels períodes de pràctiques i dels mòduls de formació en la formació professional, estendre a l'àmbit de la formació professional el sistema de transferència de crèdits acadèmics establint el nivell de l'ensenyança superior a través de l'acció comunitària.

El *Llibre Verd* (1996) destaca la necessitat d'un important esforç d'informació sobre la qüestió de la mobilitat vers els ciutadans, i que des de cada un dels països de la UE s'han d'elaborar polítiques educatives integrals en educació, formació i investigació, així com també tenir en compte aquelles persones de tercers països.

També a través del document, es constaten alguns obstacles econòmics com :

- que el treballador que desitja efectuar un període de pràctiques de formació/perfeccionament en un altre Estat membre no sempre té la garantia legal de trobar un treball ;
- la limitació dels imports concedits a ERASMUS té la conseqüència de que alguns estudiants seleccionats no poden accedir a la mobilitat ;
- els professors reben sovint un recolzament financer insuficient ;
- la situació és especialment precària pels aturats, que s'enfronten a la pèrdua del seu dret en un Estat membre.

Després d'obtenir aquest resultat estudiant la diversitat d'obstacles que encara queden per resoldre per tal de potenciar la mobilitat, en el mateix *Llibre Verd* (1996), s'exposen un llistat de millores que ajudaran a resoldre i superar alguns dels obstacles :

- millorar la coordinació de les estructures nacionals responsables de la informació en els àmbits de l'educació, formació i investigació ;
- millorar la difusió de la informació sobre les possibilitats i les condicions de realització de la mobilitat transnacional ;
- possibilitat d'accés a Internet a totes les informacions que fan referència a la formació que poden ésser útils per les persones en mobilitat per la seva formació ;
- fomentar la utilització de totes les eines produïdes per la societat de la informació ;

- ampliar la distribució de les guies i fitxes nacionals que expliquen els drets i les obligacions dels ciutadans de la iniciativa « Ciutadans d'Europa » ;
- formació dels responsables de les administracions dels Estats membres en el Dret comunitari i en l'aplicació del mateix ;
- millorar la publicitat dels establiments d'ensenyança a nivell europeu ;
- possibilitat pels estudiants en mobilitat de realitzar alguns exàmens per correspondència ;
- estimular les associacions universitat-empresa

Per una part, en aquest document es fa palesa la necessitat de millorar la legislació per completar el marc legal que encara queda en alguns àmbits de la mobilitat i per l'altra part és necessària la implicació dels Estats membres per superar cada un dels obstacles comentats.

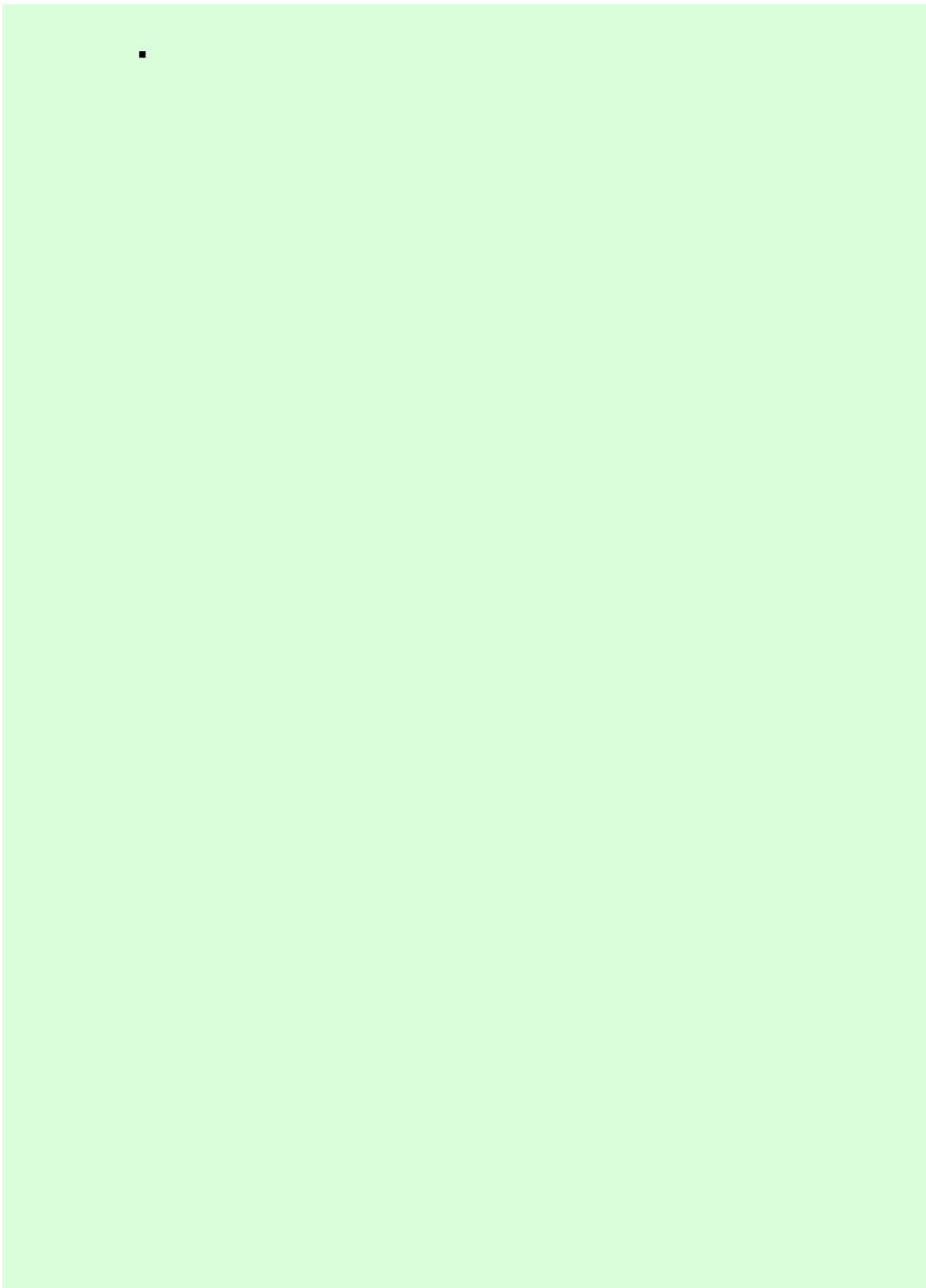
2.7.4 PROJECTE DE PROGRAMA DE TREBALL DETALLAT PEL SEGUIMENT DE L'INFORME SOBRE ELS OBJECTIUS CONCRETES DELS SISTEMES D'EDUCACIÓ I FORMACIÓ (2001)

El document exposa un seguit d'objectius a ser assolits pels Països membres dins dels seus sistemes educatius remarcant la qualitat, l'accés i l'obertura dels sistemes d'educació i formació a un món més ampli i analitzant les capacitats bàsiques, les TIC (tecnologies de la informació i la comunicació), les matemàtiques i ciència i tecnologia.

1. "Millorar la qualitat i l'eficàcia dels sistemes d'educació i formació a la UE.

1.1. Millorar l'educació i la formació de professors i formadors;

- *garantir el recolzament adequat als professors i als formadors perquè estiguin en condicions de respondre als nous desafiaments de la societat del coneixement, incloent el desenvolupament de la formació contínua,*
- *establir quines qualificacions (incloses les qualificacions en TIC) han de tenir els professors i els formadors tenint en compte la transformació del seu paper en la societat del coneixement,*
- *tenir un nombre suficient de nous docents adequadament formats en totes les assignatures i nivells educatius i augmentar l'atractiu de la professió docent*

2. Facilitar l'accés de tots als sistemes d'educació i formació:

2.1. Entorn obert per l'aprenentatge:

- *impartir una educació i formació que permet als adults participar efectivament i conciliar la seva participació en l'aprenentatge amb altres responsabilitats familiars i professionals,*
- *garantir que les persones grans tinguin accés a l'aprenentatge,*
- *fer que els estudiants i les persones en formació puguin passar fàcilment d'una part a una altra dels sistemes d'educació i formació.*

2.2. Fer més atractiu l'aprenentatge:

- *motivar perquè els joves estiguin en el sistema d'educació o formació després de finalitzar els estudis o la formació obligatoris i als adults per seguir permanentment en contacte amb l'educació i la formació,*
- *superar la separació tradicional entre els sectors formal i no formal de l'ensenyança, en particular pel que fa a l'acreditació i al reconeixement de l'aprenentatge,*
- *la utilització del treball d'investigació i desenvolupament per trobar formes de fer més atractiu l'aprenentatge tant en els sistemes formals d'educació i formació com fora d'ells*

2.1. Recolzar la ciutadania activa: igualtat d'oportunitat i cohesió social:

- *garantir que els centres d'ensenyança i formació fomentin més eficaçment la solidaritat, la tolerància, els valors democràtics i l'interès per altres cultures i preparin millor a les persones per participar activament en la societat,*
- *integrar consideracions sobre la plena equitat en els objectius i el funcionament dels sistemes i centres d'educació i formació,*
- *fer que les persones amb majors dificultats en els sistemes d'educació i formació, per exemple les persones amb discapacitat, les persones grans, els immigrants o les persones amb dificultats per aprendre, tinguin ple accés a l'adquisició de les capacitats bàsiques*

3. Obrir a un món més ampli els sistemes d'educació i formació:

3.1. Reforçar els vincles amb el món del treball i amb el món de la investigació i la societat en general:

- *promoure les associacions entre les institucions i els sistemes d'educació i formació i el món del treball, el món de la investigació, la indústria i la societat en general.*

3.2. *Desenvolupar l'esperit d'empresa:*

- *fomentar l'esperit d'empresa en tot el sistema d'educació i formació*

3.3 *Millorar l'aprenentatge d'idiomes estrangers:*

- *animar a cada persona a aprendre al menys dues llengües comunitàries a més de la llengua materna,*
- *millorar els mètodes d'ensenyança d'idiomes estrangers a les escoles i als centres de formació*

3.4. *Augmentar la mobilitat i els intercanvis:*

- *garantir que els centres i les persones menys privilegiades participin en els programes de mobilitat,*
- *mesurar i certificar les qualificacions adquirides i les competències desenvolupades gràcies a la mobilitat*

3.5. *Reforçar la cooperació europea:*

- *garantir l'elaboració de sistemes d'acreditació i de control de la qualitat compatibles perquè es doni a les qualificacions el mateix valor a tot Europa,*
- *augmentar la flexibilitat i la diversitat del sistema d'aprenentatge que s'està establint a nivell europeu mitjançant la promoció de la transparència i el reconeixement de les qualificacions.”¹⁰⁷*

Tots aquests plantejaments presentats com a grans objectius, repeteixen les primeres idees de com construir l'Europa del Coneixement a través de l'Educació i la Formació, però a cada document podem analitzar un procés de concreció que acaba sense especificar el com es poden anar desenvolupant aquests objectius i concretant a cada realitat nacional. Com ja hem comentat en alguns punts, el concepte de nació per a cada país encara és molt sentit pels ciutadans i pels polítics i aquest és el principal obstacle per veure com els objectius es plantegen i es repeteixen. Això pot generar que es creien més documents que concretin encara més detalladament el com arribar a aconseguir l'Europa del Coneixement, però el que cal és potenciar la implicació política de cada país vers els propis objectius.

---

¹⁰⁷ Document: Projectes de programa de treball detallat pel següent de l'informe sobre els objectius concrets dels sistemes d'educació i formació (2001)

Sobre aquest document la Comissió Europea ha presentat una comunicació el novembre del 2003 titulada *“Educación y Formación 2010” Urgen las reformas para coronar con éxito la estrategia de Lisboa. (Proyecto de informe intermedio conjunto sobre la ejecución del programa de trabajo detallado relativo al seguimiento de los objetivos de los sistemas de educación y formación en Europa)*. Aquest document avalua el procés de les reformes educatives als països de la UE i de manera general presenta en la introducció algunes reflexions comentant el retard que en general hi ha vers la posada a la pràctica dels objectius plantejats al Consell Europeu de Lisboa l'any 2000, per tant es preveu ja, que pel 2010 serà difícil aconseguir que l'educació i la formació Europea es converteixin en una referència de qualitat mundial.

La comunicació avalua positivament l'esforç que han realitzat tots els països europeus per adaptar els seus sistemes educatius i de formació a la societat i l'economia del coneixement, però els reptes són més elevats que els resultats aconseguits.

Comenta l'informe, que la participació en educació i formació permanent és molt reduïda (segons fonts d'Eurostat el percentatge mig és de 8,5%, que significa que, en el període d'un mes, entre vuit i nou persones de cada cent hauran participat en activitats d'educació i formació, destaca que les dones participen més que els homes), el fracàs escolar i l'educació social són encara massa importants i les inversions en recursos humans és quasi nul·la (a Dinamarca i Suècia, les despeses són de més del 7% del PIB; a Bèlgica, França, Àustria, Portugal i Finlàndia representa un 5-6% del PIB i a altres països com Alemanya, Grècia, Espanya, Itàlia, Irlanda, els Països Baixos i el Regne Unit, el percentatge és inferior al 5%. Els països que s'adheriran com Estònia i Lituània és de més del 6% del PIB, mentre que Xipre, Letònia i Polònia representa un 5-6% del PIB). Aquestes dades segons el mateix document, indiquen que la despesa pública no pot suportar el pes financer de l'execució de l'objectiu establert a Lisboa —augment d'inversió anual en recursos humans—, per tal cosa serà necessària la inversió del sector privat.

Davant d'aquest anàlisi la Comissió planteja quatre aspectes prioritaris que podrien ajudar a accelerar el procés:

- *“concentrar las reformas y las inversiones en los puntos determinantes de cada país, habida cuenta de la situación de cada uno y de los objetivos comunes; ello exige una cooperación estructurada y continua a escala comunitaria en pro del desarrollo y la valoración de los recursos humanos y de la eficacia máxima de las inversiones realizadas;*
- *definir estrategias auténticamente coherentes y globales en materia de educación y formación permanentes, garantizando la interacción eficaz de todos los eslabones de la cadena de aprendizaje e incluyendo las reformas nacionales en el contexto europeo;*

- **construir**, por fin, la Europa de la educación y de la formación, sobre todo mediante la pronta adopción de un marco de referencia europeo para las calificaciones de la enseñanza superior y la formación profesional; dicho marco es indispensable para crear un auténtico mercado de trabajo europeo, facilitar la movilidad y hacer que Europa sea más visible en el mundo;
- **otorgar** el lugar que le corresponde al programa “Educación y Formación 2010”, que debe convertir-se en una herramienta eficaz de formulación y seguimiento de las políticas nacionales y comunitarias, que incluso trascienda la presente década; la urgencia de los retos a que nos enfrentamos exige que se utilicen todos los recursos del método abierto de coordinación, respetando plenamente el principio de subsidiariedad. La Comisión considera, en particular, que será necesario adoptar a partir de 2004 un mecanismo de seguimiento de los avances registrados partiendo de la base de informes anuales transmitidos por los Estados miembros a la Comisión.”¹⁰⁸

Si s'aconsegueix que es desenvolupin aquests quatre punts, es podrien aconseguir els objectius marcats pel 2010.

Al llarg del document s'analitzen alguns punts pels quals s'han aconseguit pocs avenços. Les estratègies que s'han desenvolupat han estat poc coherents en educació i formació. Pel que fa a l'ensenyança superior el què s'ha aconseguit fins ara ha de continuar (Bolònia, Berlín) i es preveu que per la primavera del 2004 la Comissió comunicarà les seves conclusions i propostes després de l'anàlisi dels objectius aconseguits. Es destaca també que la qualitat de l'ensenyança i la formació professionals encara són insuficients. Caldrà augmentar la mobilitat d'estudiants, professors i treballadors.

Està clar que l'objectiu és competir amb Estat Units i Japó en inversió econòmica i la societat del coneixement, però encara hi ha un dèficit important d'inversió en recursos humans, cal veure la dada que Estats Units gasta entre dos i cinc vegades més per estudiant que els països de la UE. En titulats en l'ensenyança superior, mentre a la UE la mitja és de 23% d'homes i 20% de dones, Japó i Estats Units superen el 30%. Aquestes dades, presentades en aquest document d'avaluació de la Comissió preocupen també perquè Europa no atrau a investigadors i erudits.

---

¹⁰⁸ Comunicació de la Comissió. “Educación y Formación 2010”. Urgen las reformas para coronar con éxito la estrategia de Lisboa. Bruselas 11.11.2003 COM (2003) 685 final. Pág. 4 (http://europa.eu.int/comm/education/policies/2010/doc/com_2003_685-a1_23013_es.pdf)

Han donat l'alerta en alguns punts com per exemple en l'abandonament escolar, en que els ministres d'Educació de cada país s'han compromès en reduir-lo un 10% abans del 2010; en la falta de docents i formadors qualificats analitzant que per abans del 2015 es necessitaran més d'un milió de docents de primària i secundària ben formats. El Consell d'Educació s'ha proposat que pel 2010 haurà d'haver augmentat en un 15% el nombre de joves estudiants de carreres científiques i tecnològiques, equilibrant entre homes i dones. Encara hi ha un 20% de joves a la UE que no adquireixen les competències clau, i la darrera alerta és la necessitat d'augmentar la participació d'adults en l'aprenentatge permanent.

Per cada una d'aquestes alertes, es plantegen algunes orientacions que presentem incloses en el primer document comentat en aquest punt.

Per construir l'Europa de l'educació i la formació, es destaca que cal reforçar la dimensió europea en l'educació, ja que amb cinquanta anys encara no s'ha aconseguit suscitar l'interès necessari perquè tots els ciutadans se sentin realment europeus. Per aquest motiu s'afirma:

“Todos los sistemas educativos deberían asegurarse de que antes de que concluya 2010 sus alumnos disponen al final de la enseñanza secundaria de los conocimientos y las competencias necesarias que los preparen a su futuro papel de ciudadanos europeos. (...)

A nivel nacional se llevan a cabo muchas iniciativas, pero a menudo adolecen de falta de coordinación y eficacia. La definición, de ahora a 2005, de una referencia comunitaria del perfil de conocimientos y competencias europeos que tendría que adquirir los alumnos permitiría apoyar la acción nacional en este ámbito y la facilitaría, tanto a nivel legislativo como de la producción de material y de herramientas adaptadas.”¹⁰⁹

El sentiment no europeu que encara queda entre els ciutadans de la UE, s'ha anat manifestant al llarg de diversos documents d'aquesta investigació, i en part també quedarà reflectit en el tercer punt, la dimensió europea de l'educació al Tarragonès.

A partir d'aquest document d'avaluació, la Comissió ha proposat a tots els estats membres que li enviïn a cada any a partir del 2004, un informe consolidat sobre el conjunt d'actuacions en educació i formació, per tal d'aconseguir contribuir a les estratègies de Lisboa segons els objectius marcats, els rendiments obtinguts i els quatre suports estratègics ja exposats.

---

¹⁰⁹ Comunicació de la Comissió. “Educación y Formación 2010”. Urgen las reformas para coronar con éxito la estrategia de Lisboa. Bruselas 11.11.2003 COM (2003) 685 final. Pàg.16
(http://europa.eu.int/comm/education/policies/2010/doc/com_2003_685-a1_23013_es.pdf)

2.7.5 LA DIMENSIÓ EUROPEA DE L'EDUCACIÓ A L'ESTAT ESPANYOL I A CATALUNYA

En aquest punt destacarem com des de les lleis estatals d'educació (LOGSE i LOCE) s'inclou la dimensió europea i algunes de les iniciatives sobre la dimensió europea i algunes de les iniciatives sobre el tema desenvolupades a Catalunya.

2.7.5.1 LLEI D'ORDENACIÓ GENERAL DEL SISTEMA EDUCATIU (LOGSE) (1990)

La LOGSE, aprovada el 3 d'octubre de 1990, defineix l'estructura del sistema educatiu a Espanya (MEC 1990).

Aquesta llei pretenia reajustar la llei anterior "Llei General d'Educació i Finançament de la Reforma Educativa" de 1970, ja que aquesta última no s'adequava vers la Constitució Espanyola de 1978.

A més a més, els canvis socials i econòmics produïts en els darrers anys, aconsellaven ja, una prolongació de l'escolarització, una modificació de la Formació Professional i en conseqüència, reordenar l'Educació General Bàsica i totes les ensenyances mitges.

La realització d'aquests canvis, havia de suposar una millora de tot el sistema educatiu, optar per una escola comprensiva on la igualtat d'oportunitats fos una realitat.

S'observava una tendència a oferir opcions diverses en l'ensenyança secundària postobligatòria vers una eficiència i innovació educativa.

Els canvis que proposa la nova llei —LOGSE— han d'afectar també les estructures externes.

CARACTERÍSTIQUES DIFERENCIALS DE LA LOGSE

La LOGSE aporta grans novetats respecte a la llei anterior, ja que la Constitució amplia les seves fites.

Dos principis molt importants que emanen de la Constitució són recollits a la llei: progressió i participació, la qual cosa fa possible que convisquin el dret a l'educació i la llibertat d'ensenyança.

LA LOGSE I EUROPA

En el preàmbul de la LOGSE, ja es fa referència a Europa:

“Estem en una societat en accelerat procés de modernització que camina, cada vegada més nítidament, vers un horitzó comú per Europa. Quan s'estan incorporant a les escoles els ciutadans del proper segle, els països amb els que tractem de construir el projecte europeu, que oferirà una nova dimensió als nostres joves (...)

Tanmateix no s'havia abordat la reforma global que ordenés el conjunt del sistema, que l'adaptés en la seva estructura i el seu funcionament a les grans transformacions produïdes en aquests darrers vint anys.

En aquest període de la nostra història recent, s'han accelerat els canvis en el nostre entorn cultural, tecnològic i productiu, i la societat espanyola, organitzada democràticament en la Constitució de 1978, ha assolit la seva plena integració en els Comunitats Europees.(...)

La progressiva integració de la nostra societat en el marc comunitari ens situa davant d'un horitzó de competitivitat, mobilitat i lliure circulació, en una dimensió formativa, que requereix que els nostres estudis i titulacions s'atenguin a referències compartides i siguin homologables en l'àmbit de la Comunitat Europea, amb la finalitat de no comprometre les possibilitats dels nostres ciutadans actuals i futurs.

(...)

Amb aquest esforç i recolzament decidit s'aconseguirà situar el sistema educatiu espanyol al nivell de qualitat que la nostra societat reclama i mereix en la perspectiva del segle XXI i en el marc d'una creixent dimensió europea.” ¹¹⁰

Espanya a través de la Reforma Educativa plasmada en aquesta llei, manifesta clarament la seva disposició vers la Unió Europea que es va desenvolupant en diversos punts de la mateixa.

Com a eixos més importants dins de la LOGSE i que el *Llibre Verd sobre la Dimensió Europea de l'Educació* (1993), i el *Llibre Blanc sobre l'Educació i la Formació* (1995) ja contempen, són:

- i.** la formació del professorat
- ii.** els programes educatius
- iii.** l'ensenyança dels idiomes
- iv.** la formació professional i la inserció social
- v.** mobilitat, intercanvis i cooperació

---

¹¹⁰ Llei d'Ordenació del Sistema Educatiu. Preàmbul.

---

i. FORMACIÓ DEL PROFESSORAT

La formació del professorat en matèria de Política Educativa europea és un dels punts més rellevants i prioritaris per promoure la Dimensió Europea de l'Educació. És necessari que el professorat aprengui a compartir la riquesa cultural europea, aprofiti el patrimoni cultural i lingüístic i accepti el multiculturalisme, tal i com ja queda exposat en els objectius del *Llibre Verd* (1993) i el *Llibre Blanc* (1995). És fonamental reforçar la formació inicial i continuada dels professors, mitjançant relacions de cooperació, institucions de formació i xarxes europees.

La LOGSE fa referència a la formació del professorat:

- a) *La qualificació i formació del professorat.*
- b) *La programació docent.*
- c) *Els recursos educatius i la funció docent.*
- d) *La innovació i la investigació educativa.*
- e) *L'orientació educativa i la professional.*
- f) *La inspecció educativa.*
- g) *L'avaluació del sistema educatiu.*

Cap. IV art. 56:

1. *La formació inicial del professorat s'ajustarà a les necessitats d'intitulació i de qualificació requerides per l'ordenació general del sistema educatiu.*

2. *La formació permanent constitueix un dret i una obligació de tot el professorat i una responsabilitat de les Administracions educatives i dels mateixos centres. Periòdicament, el professorat haurà de realitzar activitats d'actualització científica, didàctica i professional en els centres docents, en institucions formatives específiques, en les universitats, en el cas del professorat de formació professional, també a les empreses.*

3. *Les Administracions educatives planificaran les activitats necessàries de formació permanent del professorat i garantirán una oferta diversificada i gratuïta d'aquestes activitats. S'establiran les mesures oportunes per afavorir la participació del professorat en aquests programes.*

Així mateix, aquestes Administracions programaran plans especials mitjançant acords amb les universitats per facilitar l'accés dels professors a intulacions que permetin la mobilitat entre els diversos nivells educatius, inclosos els universitaris.

4. Les Administracions educatives fomentaran :

- a) Els programes de formació permanent del professorat.
- b) La creació de centres o institucions per a la formació permanent del professorat.
- c) La col·laboració amb les universitats, l'Administració local i altres institucions per a la formació del professorat.¹¹¹

---

ii. PROGRAMES EDUCATIUS

En el document presentat pel Consell Europeu el 1988 es reflecteixen unes suggeriments per millorar els programes educatius vers la dimensió europea de l'educació, incorporant-la en els continguts d'algunes assignatures com història, geografia, literatura, etc. I la millor manera d'aconseguir-ho és amb la creació de temes transversals o interdisciplinars.

La LOGSE ha introduït dins del nou sistema educatiu els eixos transversals i alguns d'ells fan referència en algun moment puntual a la Unió Europea, però no tant al què representa la Dimensió Europea de l'Educació. Sí, però, que ha incorporat alguns objectius del *Llibre Verd* (1993) sobre la Dimensió Europea de l'Educació com el treballar continguts del respecte al medi ambient, temes sobre el consum, etc. Però no s'ha creat una matèria específica vers la temàtica de la UE i la Dimensió Educativa.

L'aspecte de la Dimensió Europea de l'Educació dins de la LOGSE està molt poc reflectida en el capítol que fa referència als valors, actituds i normes.

Hi ha llibertat en l'elecció de la matèria i el tema on s'ha d'incorporar la dimensió europea de l'educació o els continguts per conèixer la UE. Cada centre i professors segons els recursos propis de que disposen podran desenvolupar la dimensió europea de l'educació adequant-se a les pròpies necessitats.

---

¹¹¹ LOGSE Títol IV. Article 55 i article 56

---

iii. L'ENSENYAMENT DELS IDIOMES

L'ensenyança dels idiomes és una de les preocupacions més constant en les diferents normatives i lleis europees i dels Estats membres al llarg de tots els canvis en la legislació educativa des de fa 20 anys.

Es fa palesa una deficiència de formació en matèria d'ensenyança de llengües estrangeres, a la vegada que es considera a aquesta formació, com una part fonamental pels futurs ciutadans europeus.

L'aprenentatge de la llengua estrangera té l'objectiu de servir de comunicació per a l'apropament a altres cultures, països i persones. Al mateix temps, serveix per preparar als estudiants i en general als ciutadans europeus vers la mobilitat laboral, intercanvis de professorat, alumnes i treballadors.

Una mesura important per al foment de l'aprenentatge de l'idioma és la creació de xarxes i associacions de centres escolars que treballin vers uns objectius comuns.

El programa LINGUA, dirigit a la formació inicial dels professors en llengües estrangeres, s'ha anat adaptant a les noves necessitats.

La LOGSE reflecteix la inquietud per l'aprenentatge de les llengües:

Títol II Cap. II Art. 50:

- “1. Els ensenyaments d'idiomes que s'imparteixen a les Escoles Oficials tindran la consideració d'ensenyaments de règim especial a què es refereix aquesta llei.*
- 2. L'estructura dels ensenyaments d'idiomes, els seus efectes acadèmics i les intulacions que generin seran les establertes en la legislació específica sobre aquestes ensenyances.*
- 3. Per accedir als ensenyaments de les Escoles Oficials d'Idiomes serà requisit imprescindible haver cursat el primer cicle de l'ensenyament secundari obligatori o tenir el títol de Graduat Escolar, del certificat d'escolaritat o d'estudis primaris.*
- 4. A les Escoles Oficials d'idiomes es fomentarà especialment l'estudi dels idiomes europeus, així com el de les llengües cooficials de l'Estat.*
- 5. Les Escoles Oficials d'Idiomes podran impartir cursos per a l'actualització de coneixements i el perfeccionament professional de les persones adultes.*
- 6. Les Administracions educatives també fomentaran l'ensenyament d'idiomes a distància.”¹¹²*

---

¹¹² LOGSE Títol II Capítol II Article 50

En el desenvolupament d'aquesta llei, pel que fa a la llengua, queda clar que es prioritzen els idiomes que es parlen als països que formen part de la Unió Europea. En canvi, no s'especifica com poder incorporar les llengües i cultures de grups immigrants dins dels centres escolars i en els propis programes.

—— iv. LA FORMACIÓ PROFESSIONAL I LA INSERCIÓ SOCIAL ——

La formació professional i la inserció social ha estat un dels objectius més desenvolupats en els textos normatius elaborats per la Unió Europea, el Tractat de Maastricht dedica l'article 127 exclusivament a aquest tema.

Millorar la formació professional des de tots els Països membres facilitarà la inserció professional en el mercat de treball internacional i l'adaptació a les transformacions industrials.

Els articles 31, 32, 33, 34 i 35 del mateix capítol especifiquen el desenvolupament de la Formació Professional.

L'aparició de noves professions condueix a la profunda modificació del sistema educatiu destacant la importància de la formació professional la qual ha de ser capaç d'incorporar l'actualització permanent i la renovació dels continguts. S'ha d'organitzar una educació tècnic-professional que comporti mecanismes de canvi permanent.

La Reforma Educativa ha de superar la separació entre els diversos mòduls professionals i l'administració que hi té competències en el seu disseny general; l'apropament d'ambdues afavoriria la col·laboració.

La flexibilitat per adequar els plans d'estudi als perfils de cada una de les qualificacions professionals serà una característica definitiva a aconseguir vers la millora de la formació professional, per això serà necessari pel seu desenvolupament la implicació de tots els agents educatius i socials. La responsabilitat de l'educació tècnic-professional ha de ser una responsabilitat compartida entre el sistema educatiu i les empreses, ja que el sistema educatiu aporta els continguts pedagògics i les empreses els continguts tècnics i pràctics.

---

v. MOBILITAT, INTERCANVIS
I COOPERACIÓ EN RELACIÓ A LA LOGSE

Des de la UE s'han realitzat els programes d'intercanvi i de mobilitat per afavorir a tots els ciutadans dels Estats membres per:

- afavorir projectes de cooperació transnacional
- ensenyança a distància i la contribució en sistemes multimèdia
- familiaritzar els estudiants amb els nous progressos tecnològics
- la creació de xarxes de cooperació i col·laboració internacional
- per fomentar les escoles europees i clubs europeus

Aquestes manifestacions no queden paleses a la nostra realitat social, sí però que dins de la LOGSE com a idea general es poden deduir a través de la lectura dels seus objectius, però específicament no hi ha punts concrets. Queda clarament expressat a la Disposició Tercera. 1 (...) *Per tal de situar el nostre sistema educatiu al nivell que permeti la seva plena homologació en el context europeu, responent a les necessitats derivades de la mobilitat i el lliure establiment, la despesa pública al finalitzar el procés d'aplicació de la reforma serà equiparable al del països comunitaris.*"¹¹³

Aquests objectius europeus vers la Dimensió Europea de l'Educació suposa un cost econòmic elevat i que caldria sumar als que ja representa l'aplicació de la reforma educativa.

2.7.5.2 LLEI ORGÀNICA DE QUALITAT
DE L'EDUCACIÓ (LOCE) (2002)

La llei Orgànica de Qualitat de l'Educació del 23 de desembre de 2002, pretén impulsar un sistema efectiu de qualitat i oportunitats per a tots, per aquest motiu introdueix mesures que han de millorar la qualificació i formació dels alumnes, i garantir al màxim el grau d'integració.

Resumidament presenta com a grans objectius essencials :

- reduir les elevades taxes d'abandonament escolar
- millorar el nivell mitjà de coneixements dels alumnes
- universalitzar l'educació i atenció a la primera infància
- ampliar l'atenció educativa a la població adulta

---

¹¹³ LOGSE. Disposició Tercera. 1 2n. paràgraf.

La introducció de modificacions en els marcs normatius fins ara en vigor, ve justificada també per:

- La integració d'Espanya en el context europeu, el qual exigeix adquirir destreses com la capacitat de comunicar-se, la de treballar en equip, la d'identificar i resoldre problemes i la d'aprofitar les noves tecnologies.
- El ràpid increment de la població escolar procedent de la immigració.

Les mesures s'organitzen al voltant de cinc eixos fonamentals, que reflecteixen els principis de concepció de la Llei, alhora que orienten en termes normatius:

- i. **El valor de l'esforç i de l'exigència personal**, que constitueixen les condicions bàsiques per la millora de la qualitat del sistema educatiu, valors que han desdibuixat alhora que debilitaven els conceptes del deure, la disciplina i el respecte al professor. Sense esforç no hi ha aprenentatge.
- ii. **El sistema educatiu s'orienta més obertament cap als resultats.** L'avaluació es considera un instrument ineludible per fer intel·ligents polítiques educatives a tots els nivells i per incrementar, progressivament, la seva oportunitat i adequació als canvis.
- iii. **Es reforça significativament un sistema d'oportunitats de qualitat per tothom**, començant per l'educació infantil i acabant pels nivells postobligatoris. El sistema educatiu ha de procurar una configuració flexible, que s'adapti a les diferències individuals d'aptituds, necessitats, interessos i ritmes de maduració de les persones. La pròpia diversitat de l'alumnat aconsella varietat de trajectòries.
- iv. Fa referència al professorat. **Es proposa elevar la consideració social del professorat.** Reforça la formació inicial, orienta millor la formació contínua i articula una carrera professional.
- v. **Es desenvolupa la autonomia dels centres educatius a fi d'aconseguir bons resultats pels alumnes.** Es basa en la confiança mútua i la responsabilitat. L'avaluació de centres facilitarà la millora i permetrà orientar les accions conjuntes de cada centre educatiu i de cada administració.

La nova estructura a l'**Ensenyança Secundària Obligatòria** (ESO) és la que ha aixecat més polèmica. No pel fet d'oferir diferents **itineraris**, sinó pel fet que no tots els centres els facin. Això, juntament amb la possibilitat de fer una selecció a partir de l'expedient escolar de l'alumnat, pot donar com a resultat l'establiment de diferents tipus de centres amb diferent alumnat.

La Llei fa un replantejament dels itineraris a cada nivell de l'ESO i Batxillerat, així com també els canvis que proposa vers la **promoció dels alumnes**, desapareixent la promoció automàtica i plantejant una **prova única i externa** per la obtenció del títol de **Batxillerat**.

Per l'**alumnat estranger**, es plantegen Programes de Llengua i Cultura i Programes d'Aprenentatges Instrumentals Bàsics per als alumnes estrangers que desconeguin la llengua i la cultura del nostre país, que s'impartiran en "aules específiques" dins de cada centre. Caldrà estudiar molt bé el plantejament d'aquestes aules, per tal de no crear cap tipus de segregació entre els alumnes.

————— L'ESO I LA DIMENSIÓ EUROPEA DE L'EDUCACIÓ —————

Analitzen les característiques més remarcables i diferencials de la Llei anterior (LOGSE) amb la nova Llei (LOCE), podem comprovar que hi ha un vincle semblant amb els objectius que es plantegen des de la UE en matèria d'educació. La pressió internacional vers cada un dels Països membres provoca que cada país gestioni i adequi el seu sistema educatiu a les perspectives europees.

A la LOCE podem observar quan es parla de la Unió Europea. En l'exposició dels motius que justifiquen l'haver elaborat una nova Llei d'Educació a Espanya diu:

"El logro de una educación de calidad para todos, que es el objeto esencial de la presente ley, es un fin cuyas raíces se encuentran en los valores humanistas propios de nuestra tradición cultural europea. (...)

La universalización de la Educación Primaria no se completó hasta entrada la segunda mitad del siglo XX, aunque nuestro nivel de escolarización en la Educación Secundaria y universitaria ya fuera, entonces, similar a la de los países europeos de nuestro entorno. (...)

La sociedad española ha afrontado, pues, una profunda transformación en los últimos decenios. Ha conseguido, a la vez, resolver positivamente sus propios cambios

internos y encarar los procesos de adaptación requeridos por la integración de España en la Unión europea. (...)

...una cuarta parte del alumnado no obtiene el título de Graduado en Educación Secundaria Obligatoria, y abandona el sistema sin titulación ni calificación. Además, nuestros alumnos se sitúan por debajo de la media de la Unión Europea en sus conocimientos de materias instrumentales como las matemáticas i las ciencias, fundamentales en una realidad social y economía en la que la dimensión científico-tecnológica del conocimiento es primordial. (...)

Por otra parte, la plena integración de España en el contexto europeo comporta una mayor apertura y exige un mayor grado de homologación y flexibilidad del sistema educativo. Exige también que los alumnos puedan adquirir destrezas que, como la capacidad de comunicarse –también en otras lenguas-, la de trabajar en equipo, la de identificar y resolver problemas, o la de aprovechar las nuevas tecnologías para todo ello, resultan hoy irrenunciables. Estas competencias les permitirán sacar el máximo provecho posible, en términos de formación, de calificación y de experiencia personal, del nuevo espacio educativo europeo. Los compromisos adoptados en el marco de la Unión Europea con respecto a los sistemas de educación y formación de los países miembros requieren, además, la efectiva adaptación de la realidad educativa de cada país a las nuevas exigencias, de conformidad con los procedimientos de cooperación existentes. (...)

El establecimiento de una prueba general de Bachillerato, cuya superación es requisito necesario para obtener el correspondiente título, responde a la necesidad de homologar nuestro sistema educativo con los de los países de nuestro entorno (...)

El título II regula las enseñanzas especializadas en idiomas, que se organizan en tres niveles, con el fin de dotarlas de una mayor capacidad de adaptación a las necesidades de los alumnos que las cursan y procurar una mejor adecuación a los grados de aprendizaje de idiomas establecidos en los países de la Unión Europea.¹¹⁴

114

En tota aquesta introducció ja es fa palesa la força de la Unió Europea vers la necessitat d'adequar el nostre sistema educatiu sota els objectius europeus.

---

¹¹⁴ Ley Orgánica de Calidad de la Educación. BOE núm. 307 de 24 de diciembre de 2002. Exposición de motivos. Pág. 45188 a45191

En diversos punts de la Llei es fa referència a la necessitat de conèixer i respectar altres cultures, evidentment que també en formen part d'aquests coneixements els Països membres, però s'exposa de manera general.

En el Títol II De les ensenyances d'idiomes. Art. 50. Escoles Oficials d'Idiomes exposa:

“1. En las Escuelas Oficiales de Idiomas se fomentará especialmente el estudio de las lenguas oficiales de los Estados miembros de la Unión Europea, el de las lenguas...”¹¹⁵

Reforça la importància de l'aprenentatge de les llengües tal i com s'ha manifestat en la política europea.

En el “Título VII. De la inspección del sistema educativo. Capítulo II. De la inspección educativa. Disposición adicional decimoséptima . *Doble titulación.* “

Exposa:

“El Gobierno podrá establecer convenios con otros Estados de la Unión Europea para que determinados centros públicos puedan impartir las enseñanzas de la Educación Primaria y Secundaria con un currículo integrado que permita al alumno obtener el título de Graduado en Educación Secundaria Obligatoria y el título de Bachiller y las titulaciones equivalentes del Estado correspondiente.”¹¹⁶

Aquest darrer aspecte que comentem, ja estava contemplat en la Llei anterior, existeixen centres que imparteixen docència sobre el sistema educatiu del seu país d'origen, però encara no estaven homologats al nostre, per tant es revaloritza i iguala la diversitat d'escoles que puguin impartir docència seguint amb el sistema educatiu d'un país de la UE i que la titulació sigui igualment vàlida al nostre.

---

¹¹⁵ Ley Orgánica de Calidad de la Educación. BOE núm. 307 de 24 de diciembre de 2002. Título II De las enseñanzas de idiomas. Art. 50. Escuelas Oficiales de Idiomas. Pàg. 45202

¹¹⁶ Ley Orgánica de Calidad de la Educación. BOE núm. 307 de 24 de diciembre de 2002. Título IV De la inspección del sistema educativo. Capítulo II. De la inspección educativa. Disposición adicional decimoséptima. Doble titulación. Pàg. 45217

Era necessari plasmar aquesta necessitat a la Llei d'Educació, ja que en la política educativa europea, hem pogut observar com es treballa vers una unificació de titulacions pel 2010.

Caldrà que en aquesta nova reforma tinguin en consideració la inversió en educació al nivell que es mereix i que la pròpia llei necessita si es volen aconseguir les fites marcades a través dels objectius, tant els que es presenten des de la UE, com els del propi país.

2.7.5.3 LA UNIÓ EUROPEA I L'EDUCACIÓ A CATALUNYA

En aquest apartat presentem algunes de les iniciatives que s'han realitzat des de Catalunya en relació a la Unió Europea i que han ajudat a sensibilitzar als ciutadans vers la mateixa.

Des dels diversos governs catalans, sempre hi ha hagut una preocupació i s'han establert compromisos per fer avançar Catalunya, i l'eina que s'ha considerat clau ha estat l'educació. És doncs a través d'aquesta i establint diversos mecanismes que es pot avançar per crear un sentiment europeu. Catalunya ha estat pensant Europa des de fa segles i al llarg de la seva història ha mirat de trobar el seu lloc a Europa.

La realitat històrica i la pròpia evolució ha fet de Catalunya una autonomia, unes persones amb caràcter per defensar la pròpia llengua i cultura. Ha conviscut i compartit sempre la diversitat cultural i això li facilita acceptar més diversitats des d'una perspectiva europea.

Catalunya mai ha estat aliena a tot el procés europeu, en sentit general, la visió que es té és la d'una Europa que transcendeixi als Estats, que tingui pes decisiu en el món, que respecti tota la diversitat europea, la que representen els Estats, però també la de les nacions sense estat i la de les regions, respectant totes les llengües i les cultures.

ALGUNES ACTUACIONS CONCRETES

- i. Catalunya ha fet una important contribució al procés "constituent" europeu i davant la possibilitat de participació ciutadana en aquesta construcció, la resposta d'entitats i particulars dels catalans ha estat positiva per fer sentir la seva veu. Això va quedar reflectit a la "*Convenció Catalana pel Debat sobre el Futur de la Unió Europea*" (www.convenciocatalana.org), fruit de la iniciativa del Parlament de Catalunya (s'iniciava després de l'aprovació del Parlament el 4 d'octubre de 2001, i finalitzava el novembre de 2002). Van participar més de 300 personalitats polítiques, socials, religioses, acadèmiques, professionals i socials per elaborar conjuntament propostes pròpies, sota la coordinació del Patronat Català Pro Europa.

En les conclusions de la Convenció Catalana, es demanava per Catalunya una participació activa i directa en la presa de decisions de la Unió Europea, i un paper més important i específic per a les regions amb competències legislatives (fer crear un tercer nivell de decisió a Brussel·les format per les regions). La constitució de circumscripció electoral pròpia, la creació d'una segona cambra de representació territorial, i la capacitat de recórrer davant el Tribunal de Justícia de la UE van ésser altres propostes. Pel que fa a la llengua catalana que, amb 11 milions de parlants, ocuparà la desena posició entre els idiomes més usats en la futura UE ampliada, es sol·licita que esdevingui llengua oficial.

La Convenció Catalana proposava que el text constitucional inclogués la Carta de Drets Fonamentals de la UE, i que ja elaborada se sotmetés a referèndum. Donava suport a la idea d'una estructura de caire federalitzant per a la UE, amb una nítida separació entre poders i una reorganització de les competències. La Comissió Europea hauria d'esdevenir un autèntic "govern europeu". Es refusava l'existència d'un president del Consell de caire presidencialista i, en canvi es propugnava una democràcia més participativa i un paper més preponderant de la Unió en el marc internacional.

- ii. Paral·lelament, a la Convenció Catalana, representants de municipis, d'organitzacions polítiques, sindicals, professionals i ONGs de Catalunya participaven en el "*Fòrum Cívic per una Constitució Europea*" (www.forumconstitucioeuropea.org). En el seu Manifest es demanava una Constitució Europea clara, concisa i comprensible, que hauria de ser votada en referèndum. Més democràcia, transparència, eficàcia i proximitat als ciutadans, així com la defensa dels drets de la ciutadania europea eren reivindicacions d'aquest *Fòrum* que també reclamava el reconeixement de nacionalitats històriques amb competències legislatives com Catalunya i l'oficialitat de la llengua catalana. En un àmbit més acadèmic, el "*Fòrum de reflexió permanent Europa futura*" (www.europafutura.org) també va desenvolupar una tasca de discussió i debat important.

Aquestes iniciatives fan palès el desig dels ciutadans i ciutadanes de Catalunya d'aportar la seva contribució a l'arquitectura de la nova Europa que està dibuixant la Convenció Europea.

- iii. Una altra iniciativa realitzada des de Catalunya van ser les "*Jornades sobre qualificació, formació i experiències professionals en el marc de la Unió Europea*" el 2 i 3 d'octubre de 2003 a Barcelona i en les quals van participar 565 persones representants de totes les comunitats Autònomes de l'Estat i països de la UE. Van ésser convocades pel Consell Català de Formació Professional, Consell que en una part de les conclusions de la Jornada, manifesta la importància de l'existència del mateix i la necessitat de convertir-se en una eina pràctica per la millora de la Formació Professional europea.

En aquestes Jornades es van debatre temes sobre les qualificacions de la formació professional i la necessitat d'establir mecanismes de claredat per realitzar les correspondències internacionals de les professions, abordar el reconeixement de les competències a partir de l'experiència laboral, possibilitar un millor reconeixement d'aquells aprenentatges no formals, que les qualificacions permetin millorar la qualitat del mercat laboral i de la seva transparència, etc.

En aquesta iniciativa veiem la preocupació que es deriva de la mobilitat i el dret dels ciutadans europeus a poder treballar en els països de la UE, aspectes que com ja hem vist en el primer i segon capítol d'aquesta Tesi, preocupen a tots els països de la UE.

- La Universitat Catalana també està inclosa i compromesa en la construcció d'Europa i, aquests darrers anys amb els nous projectes europeus, es vetlla per una plena convergència europea de les universitats amb Europa. La política catalana amb el govern de CiU en majoria, va establir diversos mecanismes per reforçar i complir les necessitats europees en ensenyament superior (esmenar la llei de Reforma universitària —LOU— per ajustar-la a la realitat de Catalunya; estimular la mobilitat dels estudiants universitaris, preveure un increment des pressupostos per millorar la qualitat dels ensenyaments universitaris, etc.), per aconseguir una universitat europea des de Catalunya.
- El Patronat Català Pro Europa, és una eina bàsica d'informació i contacte amb la realitat del desenvolupament de construcció de la UE. Aquesta institució té diverses oficines al territori català, i una d'elles es troba a la ciutat de Tarragona, on organitza diverses activitats per fer difusió sobre la UE.
- Hi ha a Catalunya altres institucions que treballen i vetllen pels objectius europeus en diversos àmbits, però en l'educatiu, que és el que ens interessa en aquesta Tesi, és pròpiament el Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya qui desenvolupa aquesta tasca, per aquest objectiu té l'Oficina de Cooperació Educativa i Científica Internacional, que és l'encarregada de difondre a Catalunya els programes comunitaris i internacionals educatius, i cooperar amb les iniciatives que ofereixen i organitzen intercanvis. L'oficina treballa en quatre eixos: Programes educatius europeus i internacionals; accions educatives europees i internacionals; cooperació amb organismes i informació i difusió.

A través de la seva web <http://www.xtec.es/ofieurop/index.htm>, es pot accedir al tauler d'activitats per tal de rebre informació sobre iniciatives pedagògiques, cursos de formació, conferències, recerca de socis per la participació en projectes europeus, etc.

- iv. El Departament també ha realitzat, en diverses ocasions, investigacions o estudis per avaluar aspectes dels estudiants vers la UE, dos d'elles els comentem a continuació:
- Un estudi del 1991, "*Coneixements i actituds dels estudiants de Catalunya envers Europa*", realitzat pel professor Frederic J. Company, Director de l'Oficina de Cooperació Educativa i Científica amb la Comunitat Europea, en aquell moment.¹¹⁷
  - L'estudi es va desenvolupar en el marc del Saló de l'Ensenyament de 1991 i analitzava les respostes dels estudiants que varen visitar el Saló i participar en una o dues de les activitats organitzades al punt d'informació de l'*Oficina de Cooperació Educativa i Científica amb la CE* del Departament d'Ensenyament. Una de les activitats va ser un joc (van participar 572 estudiants) a través del qual es podia valorar quins eren els coneixements dels estudiants en aspectes geogràfics, culturals, econòmics sobre la UE i altres qüestions fonamentals per la seva configuració. L'altra activitat era una enquesta d'opinió (van participar 631 estudiants) sobre actituds envers la Comunitat Europea. Van participar en les dues activitats conjuntament 110 estudiants de BUP i EGB, van ser pocs els universitaris participants.

Majoritàriament eren joves de Barcelona ciutat, l'Eixample, Horta-Guinardó i Nou Barris.

A continuació destaquem alguns dels resultats obtinguts en les enquestes realitzades: Pel que fa a formar part de la UE, el 56,9% pensa "*és una sort per a tots*" i el 24,9% pensa que "*crearà incertesa en les relacions europees*", amb aquests percentatges veiem que en general hi havia una bona acceptació i es veia amb optimisme l'entrada en vigor del Mercat Únic de 1993.

La majoria dels estudiants valoraven els aspectes "*culturals*" (34,6%), « *econòmics* » (28,4%) i « *socials* » (25,7%) com a fonamentals per a la configuració de la Comunitat Europea, aquesta es veu com a unió cultural i socio-econòmica on els ciutadans han de tenir el seu màxim protagonisme.

Un altre aspecte interessant a destacar és que els estudiants consideraven que per afavorir la Unitat Europea una de les millors mesures era "*aprendre llengües estrangeres*" (35,7%) i "*participar en trobades amb joves d'altres indrets europeus*" (30,5%).

---

¹¹⁷ Estudi realitzat per en COMPANYY, FREDERIC J. (1991). *Coneixements i actituds dels estudiants de Catalunya envers Europa*. Generalitat de Catalunya. Departament d'Ensenyament. Barcelona.

El sentiment de nacionalitat encara mostra el fet que Europa no era tan propera al ciutadà i els resultats van ser: el 66% se sent català, el 25,5% espanyol i el 8,5% europeu.

Tot i aquest sentiment, el 81,5% valora positivament realitzar part dels seus estudis a l'estranger i la predisposició a treballar en un altre país és positiva en un 93,3%.

Són uns resultats força positius, però també es veu la necessitat d'incidir més en la Dimensió Europea de l'Educació.

- Un altre estudi diferent, es va realitzar en el curs 1998-1999, "*Avaluació de l'Acció 1 de Comenius. Crear una cultura de qualitat i de credibilitat per a les accions educatives europees*", ja que a nivell de Catalunya, moltes escoles complien el tercer i darrer any d'un projecte educatiu europeu Comenius Acció 1. S'acabava la primera generació d'aquests projectes i la Comissió Europea es proposava iniciar una nova formulació d'aquests programes europeus, tal i com hem comentat en l'apartat 2.3 d'aquesta Tesi que analitza l'evolució dels programes europeus.

El Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu, del Departament d'Ensenyament, va assumir la coordinació de l'equip internacional que hi participava. D'aquest estudi se'n va editar un document del qual comentarem algunes de les dades publicades, ja que ens poden servir per comparar part dels resultats amb de la Tesi doctoral que presentem: ¹¹⁸

En termes generals la participació va ser: la resposta al qüestionari de 70 professors de diferents països (Dinamarca —12—; Espanya: Astúries —4—, Múrcia —2—; Catalunya —15—; Itàlia —17—; Portugal —6—; Regne Unit: Gal·les —9— i Anglaterra —5—). Els experts van ser 36, dels quals 7 eren de Catalunya. Pel que fa a la participació dels alumnes, de cada país calia triar dos centres que estiguessin en el segon i tercer any del projecte europeu, i eren una escola de primària i una de secundària. Es feia una entrevista col·lectiva a un grup d'alumnes de cada escola. El nombre d'entrevistes va ser de 9, dues de les quals es van realitzar a Catalunya.

Alguns comentaris que s'expressen en l'informe són:

- que els equips directius participen en el desenvolupament del projecte, però no supervisen la seva integració en la política escolar del centre;

---

¹¹⁸ Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya (1999). *Avaluació de l'Acció 1 de Comenius. Crear una cultura de qualitat i de credibilitat per a les accions educatives europees*. Barcelona: Edit. Viena Serveis, pàg. 37 a 41

- un 53,7% afirma estar totalment d'acord en que l'equip directiu afavoreix la resolució de les dificultats que poden anar sorgint, i un 35,8% bastant d'acord;
- En relació als alumnes del projecte, posen de manifest el seu interès per les llengües estrangeres i per aprendre coses sobre Europa. En l'afirmació *"El fet de participar en el projecte augmenta l'interès dels alumnes per les llengües estrangeres"*, el 59,2% està totalment d'acord i el 34,8% bastant d'acord; i en l'afirmació *"Els alumnes que participen en el projecte tenen més consciència d'Europa"*, el 65,7% està totalment d'acord, i el 31,3% bastant d'acord. Aquest darrer ítem concretament, el podem comparar amb algunes respostes i reflexions que els responsables-professors que desenvolupaven projectes europeus als centres del Tarragonès, han manifestat en les entrevistes realitzades en el curs 97-98 i al setembre de 2003; en un 75,4% s'està totalment d'acord que el projecte implica tenir consciència de la varietat lingüística europea; un 70,5% està *totalment d'acord* i un 26,5% *bastant d'acord* en que treballar en un projecte Comenius suposa que el centre incorpori la dimensió europea en el seu Projecte Curricular;

Els resultats mostren que el projecte contribueix a entendre millor altres cultures i sistemes de vida, per la qual cosa un 79,4% està *totalment d'acord* i un 19,1% *bastant d'acord*, i pel que fa referència a la introducció de la dimensió europea en l'aprenentatge dels alumnes, un 59,1% està *totalment d'acord*, un 40,9% està *bastant d'acord*.

En aquest estudi hi ha també referències dels resultats dels aspectes qualitatius dels quals destaquem que, pel que fa als aspectes sobre la dimensió europea, afavoreix la comparació dels diferents sistemes educatius, que el fet de participar en el projecte fa créixer l'interès pel què passa als altres països i s'apropa l'educació a la realitat sociocultural existent a la UE. A més a més es potencien les noves tecnologies, la comunicació, estimula la creativitat, entre d'altres aspectes a valorar.

Amb la presentació d'aquest apartat de la Tesi, es fa palesa la importància, la vinculació i interès que Catalunya ha mostrat vers Europa. *"Per això, s'ha dit moltes vegades que la incorporació a la Comunitat ha estat per a Catalunya un fet transcendent: perquè implica tornar a casa i continuar amb la nostra línia de saber conjugar identitat i obertura amb l'oportunitat de fer-ho conjuntament amb les altres nacions que vulguin construir, al portal del segle XXI, una nova Europa sense fronteres"*.¹¹⁹

---

¹¹⁹ COMPANYY, FREDERIC J. (1991). Coneixement i actituds dels estudiants de Catalunya envers Europa. Generalitat de Catalunya. Departament d'ensenyament. (Estudi) pàg. 1 —Introducció—.